

Daniël De Waele (2021), *Ontluikend christendom. Cultuurgeschiedenis van een nieuwe religie in de Grieks-Romeinse wereld*, Utrecht: Kok Boekencentrum Uitgevers, 480 pp

*Een onontbeerlijk boek over het vroege christendom*

Er zijn verschillende methodes om kennis over teksten en historische gebeurtenissen uit de Oudheid te delen. Sommigen kiezen om de feiten te beschrijven: 'wat er staat' of 'wat echt is gebeurd'. Anderen kiezen voor een meer kleurrijker vertelling, omkleed met historische anekdotiek. Voor een breder publiek werkt deze methode uitstekend. Nog anderen geven zo accuraat mogelijk weer wat we weten over het onderwerp en de wereld errond. Tot de laatste categorie behoort Daniël De Waele. Zijn onderwerp is het jonge 'ontluikende' christendom. Zijn insteek de Grieks-Romeinse wereld tijdens de eerste eeuwen van onze jaartelling. Het resultaat beslaat 480 pagina's. De inhoud is onontbeerlijk voor iedereen die kennis wil opdoen over het vroege christendom.

Het christendom ontloek aan het jodendom. Het eerst hoofdstuk opent dan ook het cultuurhistorische blikveld door aandacht te besteden aan het dagelijkse bestaan in de eerste eeuw. Over 'christenen' is voor het eerst sprake in en om Jeruzalem en Judea. Het 'Joodse leven' uit die tijd wordt levendig beschreven. In het boek kan je grappige citaten lezen van auteurs uit die tijd. Maar De Waele vertelt ook hoe men woonde, de liefde bedreef, begrafenissen regelde en zich verenigde. Alles komt aan bod.

Na dergelijke brede insteek is het logisch om in te zoomen. In het hoofdstuk over 'Joods godsdienstig leven' worden de lenzen gericht. Het is opmerkelijk te vernemen dat er in de Oudheid al een virulent antisemitisme bestond, zij het lang niet in alle lagen van de bevolking. De opmerkingen zijn zeer goed gedocumenteerd en beargumenteert. Niet alleen over Jodenhaat. Het gedeelte over de vele joodse religieuze bewegingen is zeer lezenswaardig. De uitbreiding naar joodse mystiek en magie leerzaam.

Het zwaartepunt van dit overzichtswerk ligt in de middelste hoofdstukken, respectievelijk over 'Grieken, Romeinen en hun goden' en 'Filosofische scholen'. Het sterke punt van het werk blijft overeind: de uitvoerige kennis van antieke auteurs. De methode om tijdgenoten te laten spreken, werkt uitstekend. De lezer krijgt een beeld van de omgeving waarin het jonge christendom ontstond en kan zich tegelijk oriënteren om eventueel verdere lectuur ter hand te nemen.

Dit brengt ons meteen bij een punt van kritiek: soms zag ik doorheen de bomen het bos niet meer. Erg veel treffende verwijzingen en goed gekozen citaten volgen elkaar op. Ik miste evenwel een samenvattende paragraaf of concluderende opmerking aan het einde van ieder hoofdstuk. Dit kan de leeservaring verbeteren.

Een tweede opmerking betreft de veelkleurigheid van het jonge christendom. We zijn er onder meer sinds de ontdekkingen te *Nag Hammadi* van doordrongen dat het christendom in aanvang meer facetten kende dan de klassieke geschiedschrijving doorgeeft. Ook woedde enkele decennia een bitse strijd tussen de verschillende fracties van het ontluikende christendom. De grove middelen werden daarbij niet geschuwd, van verbanning tot excommunicatie. In het boek komen de meeste stromingen en denkkaders aan bod en zoemt de auteur telkens uitstekend in op de voor de vroege geschiedenis van het christendom relevante tendensen, maar het mocht ook hier en daar wat kritischer.

In het nawoord over de kleinkinderen van de 'derde generatie' leek het overzicht de al te geromantiseerde visie op het begin van het christendom te onderstrepen. Terecht meldt de auteur dat vanaf het einde van de tweede eeuw een 'giftige' *Adversus Judaeos* literatuur ontstond dat doorheen de geschiedenis bleef door zinderen. Geen melding echter van de fanatieke bestrijding van bijvoorbeeld gnostische bewegingen, later ook 'neomanicheërs' genoemd en andere onverlaten die tussen de plooiën van de geschiedenis werden geveegd.

Maar deze puntjes van kritiek doen geen afbreuk aan de monumentaliteit van het werk. Daniël De Waele schreef een onontbeerlijk boek over het jonge christendom en de cultuurhistorische omgeving tijdens de eerste eeuwen. Zeker studenten, maar alle geïnteresseerden, kunnen voortaan niet om dit werk heen. De meest uitgebreide verzameling van antieke literatuur flankeert in dit werk het ontluikende christendom en werpt daarbij glans op de uniciteit en de religieuze inventiviteit van deze markante beweging.

Prof. dr. J. Temmerman

*Decaan Faculteit voor Theologie en Religiestudies te Brussel*

